

Лекція 5

Біоіндикація на різних рівнях організації живої матерії

План

Клітинний і субклітинний рівні.

Організмний рівень.

Біоіндикація забруднень наземних екосистем. Ссавці-біоіндикатори.

Морські екосистеми.

Біоіндикація на рівні біосфери.

Біоіндикація може здійснюватися на всіх рівнях організації живого: біологічних макромолекул, клітин, тканин і органів, організмів, популяцій (просторова угруповання особин одного виду), спільнот, екосистем і біосфери в цілому.

На нижчих рівнях біоіндикації можливі прямі і специфічні форми біоіндикації, на вищих - лише непрямі і неспецифічні. Однак саме останні дають комплексну оцінку впливу антропогенних впливів на природу в цілому.

Клітинний і субклітинний рівні

Біоіндикація на цих рівнях заснована на вузьких межах протікання біотичних і фізіологічних реакцій. Її переваги полягають у високій чутливості до порушень, що дозволяє дуже швидко виявити навіть незначні концентрації поллютантів. Саме на цих рівнях можливо найбільш раннє виявлення порушень середовища. До числа недоліків відноситься те, що біоіндикатори-клітини і молекули вимагають складної апаратури. Результати дії поллютантів наступні:

- порушення біомембран (особливо їх проникності);
- зміна концентрації та активності макромолекул (ферменти, білки, амінокислоти, жири, вуглеводи, АТФ);
- акумуляція шкідливих речовин;
- порушення фізіологічних процесів в клітині;
- зміна розмірів клітин.

Щоб розробити той чи інший спосіб біоіндикації на цьому рівні, необхідно з'ясувати механізми дії поллютантів.

Вплив поллютантів на біомембрани

Розглянемо вплив поллютантів на біомембрани на прикладі клітин рослин.

Сірчистий газ. SO_2 проникає в лист через продихи, потрапляє у міжклітинний простір, розчиняється у воді з утворенням $\text{SO}_3^{2-}/\text{HSO}_3^-$ іонів, що руйнують клітинну мембрану. У результаті знижується буферна ємність цитоплазми клітини, змінюються її кислотність і редокс-потенціал.

Озон та інші окисники, наприклад, пероксиацетилнітрат порушують проникність мембран. Цей ефект посилюється в присутності іонів важких металів.

У всіх випадках особливому впливу піддаються тилакоїдні мембрани хлоропластів. Їх руйнування — основна причина зниження фотосинтезу під впливом поллютантів. Процес фотосинтезу дуже чутливий і служить для біоіндикації забруднення середовища. При цьому оцінюють:

- 1) інтенсивність фотосинтезу,
- 2) флуоресценцію хлорофілу.

Як тест-організм часто використовують мох мніум.

Зміна концентрації та активності макромолекул (ферментів). Дія поллютантів на ферменти порушує процес нормального приєднання ферменту до субстрату (утворення субстрат-ферментного комплексу (С-Ф)). Це може відбуватися трьома різними способами:

1) До ферменту замість субстрату приєднується поллютантами-інгібітор з утворенням комплексу Ф-І (наприклад, отруєння CO);

2) Поллютант інгібує фермент, розщеплюючи його зв'язок з субстратом;

3) Приєднуючись до субстрату разом з ферментом, поллютантами інгібує його активність - утворюється стійкий комплекс С-Ф-І. У підсумку порушуються різні процеси, наприклад, асиміляція вуглекислого газу в процесі фотосинтезу.

SO₂ зв'язується з активним центром ключового ферменту фотосинтезу (рибулозодифосфаткарбоксилази) замість CO₂ і гальмує фіксацію CO₂ в циклі Кальвіна. Газообмін CO₂ гіпотетично є придатним для біоіндикації; взаємодія SO₂ з HS-групами білків, призводить до руйнування ферментів (доведено для малатдегідрогенази). Синтез захисних речовин в клітині.

У клітинах рослин під дією різних порушень накопичуються певні захисні речовини. Біоіндикація пов'язана з **визначенням концентрації цих речовин у рослинах:**

- *Пролін* — амінокислота, яка вважається індикатором стресу. Її концентрація зростала в листях тису поблизу доріг з інтенсивним рухом транспорту, в листі каштана внаслідок засолення ґрунту;

- *Аланін* — амінокислота, накопичувалася в клітинах водорості требоуксії, сосни та кукурудзи при забрудненні;

- *Пероксидаза і супероксиддисмутаза*. Під впливом стресових агентів утворюються токсичні пероксиди, які знешкоджуються пероксидазою. Наприклад, SO₂ викликає збільшення активності пероксидази і поява ізоферментів супероксиддисмутази Ці зміни можна виявити за допомогою гель-електрофорезу.

- *Пігменти*. При забрудненні в клітинах рослин відбуваються такі зміни пігментів: зменшується вміст хлорофілу, який послідовно руйнується (до феофетину, феофорбиду, розпадається пірольне кільце); знижується відношення хлорофіл а/хлорофіл в. Відзначається, що, зокрема, у ялини внаслідок хронічного задимлення SO₂; сповільнюється флуоресценція хлорофілу. При біоіндикації всі ці зміни фіксують за допомогою приладів: хроматографа, спектрофотометра і флуориметра.

- *Аденозинтрифосфорная кислота*. Значення АТФ — універсального джерела енергії в клітині — важливий показник її життєздатності. Для його кількісної оцінки запропонований показник «енергетичного заряду». АДФ і АМФ — менш насичені енергією молекули аденозиндифосфорної та аденозинмонофосфорної кислот. Показано, що з ростом концентрації SO₂ в повітрі енергетичний заряд клітин рослин (сосна, водорість требоуксія) знижується.

- *Білки*. При забрудненні в клітинах зменшується концентрація розчинних білків.

- *Вуглеводи*. З метою біоіндикації може бути використано спостереження зміни вмісту глюкози і фруктози в листі гороху за дії автомобільних викидів.

- *Ліпіди*. Газові викиди ведуть до зменшення вмісту міристинової, пальмітинової і лауринової кислот та до збільшення лінолевої і ліноленової кислот у складі ліпідів.

Акумуляція шкідливих речовин

Показником забруднення середовища може служити підвищена концентрація поллютантів в клітинах живих організмів. Так, виявлена кореляція між вмістом свинцю в листках тису і інтенсивністю автомобільного руху в містах. Накопичення ртуті в пір'ї птахів дозволило за допомогою опудал простежити динаміку забруднень ртуттю. Виявлено, що з

початку 40-х років XX століття вміст ртуті в пір'ї фазана, куріпок, сапсана та інших збільшилася в 10-20 разів, у порівнянні з 1840—1940 рр.

Зміна розмірів клітин.

Показано, що за газодимового забруднення:

- збільшуються клітини смоляних ходів у хвойних дерев;
- зменшуються клітини епідермісу листя.

Порушення фізіологічних процесів в клітині. Плазмоліз.

У клітинах рослин під дією кислот і SO_2 цитоплазма відшаровується від клітинної стінки.

Організмний рівень

Ще в давнину деякі види рослин використовували для пошуку руд та інших корисних копалин. Пошкодження рослин димом були відзначені в середині XIX століття навколо содових фабрик Англії та Бельгії.

Переваги біоіндикації на цьому рівні — це невеликі витрати праці і відносна дешевизна, оскільки не потрібні спеціальні лабораторії і висока кваліфікація персоналу.

Морфологічні зміни рослин, які використовуються в біоіндикації:

Зміна кольору листя (неспецифічна, рідше специфічна, реакція на різні полютантів):

- Хлороз — бліде забарвлення листя між жилками. Виявляється за надлишку в ґрунті важких металів і за газодимового забруднення повітря.
- Пожовтіння ділянок листя. Характерно для листяних дерев при засоленні ґрунту хлоридами.
- Почервоніння, пов'язане з накопиченням антоціану. Виникає під дією сірчистого газу.
- Побуріння або побронзовіння. Часто означає початкову стадію некротичних ушкоджень.
- Листя немов просякнуті водою (як при морозних пошкодженнях). Виникає під дією ряду окислювачів, наприклад, пероксиацетилнітрату.
- Сріблясте забарвлення листя. Виникає під дією озону на листі тютюну.

Некрози — відмирання ділянок тканини листка, їх форма іноді специфічна. Міжжилковий некроз — це некроз тканин між бічними жилками 1-го порядку. Часто відзначаються при впливі сірчистого газу. Крайові некрози часто зустрічаються на листі липи під впливом солі (хлориду натрію), якою взимку посипають міські вулиці для танення льоду. «Риб'ячий скелет» — поєднання міжжилкових і крайових некрозів. Верхівкові некрози найчастіше зустрічаються у однодольних покритонасінних і хвойних рослин. Наприклад, хвоїнки ялиці і сосни після дії сірчистого газу стають на вершині бурими, верхівки листя гладіолусів після обкурювання фтористим воднем стають білими..

Передчасне в'янення. Під дією етилену в теплицях не розкриваються квітки у гвоздики, в'януть пелюстки орхідей. Сірчистий газ викликає оборотне в'янення листя малини.

Дефоліація — опадання листя. Зазвичай спостерігається після некрозів і хлорозів. Наприклад, осипання хвої у ялини і сосни при газодимових забрудненні повітря, листя лип та кінських каштанів — від солі для танення льоду, агрусу та смородини — під дією сірчистого газу.

Зміни розмірів органів, зазвичай неспецифічні. Наприклад, хвоя сосни поблизу заводів добрив подовжується від нітратів і коротшає від сірчистого газу. У ягідних кущів дим викликає зменшення розмірів листків.

Зміни форми, кількості та положення органів. Аномальну форму листя відзначали після радіоактивного опромінення. В результаті локальних некрозів виникає роздування або

викривлення листя, зрощення або розщеплення окремих органів, збільшення або зменшення частин квітки.

Зміна життєвої форми рослини. Кущувата або подушкоподібна форма зростання властива деревам, особливо липі, за сильного стійкого забруднення повітря (HCl, SO₂).

Зміна життєвості. У присутності багатьох поллютантів бонітет дерев знижується від 1-2 класу до 4-5. Зазвичай це супроводжується «іржавінням» крони і зменшенням приросту. Зміни приросту неспецифічні, але широко застосовуються. Вимірюють радіальний приріст стовбурів, приріст у довжину пагонів і листя, коріння, діаметр таллома лишайника.

Зміна плодючості. Виявлено у багатьох рослин. Наприклад, за дії поллютантів зменшується утворення плодкових тіл у грибів, знижується продуктивність у чорниці та ялини. Деякі види лишайників не утворюють плодкових тіл в сильно забрудненому повітрі, але здатні розмножуватися вегетативно.

Біоіндикація забруднень наземних екосистем. Ссавці-біоіндикатори

Зараз для біоіндикації забруднення наземних екосистем запропоновано використовувати ряд ссавців, які значною мірою відповідають вищенаведеним вимогам. Використання природних популяцій ссавців як індикаторів видів є виправданим ще і тому, що в медичній токсикології накопичено чимало даних, які стосуються впливу різних ксенобіотиків на лабораторних і домашніх тварин. Це суттєво спрощує вирішення багатьох методологічних проблем саме на ссавцях.

З-поміж уже визнаних і потенційних індикаторних видів є мешканці ґрунту і підстилки, що його вкриває, травоїдні від гризунів до крупних копитних і, нарешті, хижаки. У табл. 1 згадані деякі з цих видів. З-поміж них можна знайти як консументів вищих порядків, так і масові домінуючі види консументів нижчих порядків із порівняно коротким життєвим циклом і стійкою динамікою чисельності популяцій.

Із комахоїдних великий інтерес становлять кроти. Вони широко поширені на всій території лісної зони, є євритопними, осілими і антисинантропними. Кроти є вищою ланкою трофічного ланцюжка по відношенню до ґрунтової мезофауни.

Таблиця 1. - Ссавці-біоіндикатори забруднення наземних екосистем

Індикаторний вид	Середина життя	Харчова спеціалізація
Крот (<i>Talpa europaea</i> L. і <i>T. altaica</i> Nikolsky)	Ґрунт	Комахоїдні, ґрунтова мезофауна
Землерийка-бурозубка (<i>Sorex araneus</i> L)	Лісова підстилка	Комахоїдні, мезофауна підстилки
Європейська руда полівка (<i>Clethrionomus glareolus</i> Schreber) і сибірська червона полівка (<i>Cl. rutilus</i> Pall.)	Лісова підстилка	Зеленоїдні
Ондатра (<i>Ondatra zibethica</i>)	Прибережна зона	Зеленоїдні

Косуля (<i>Capreolus capreolus</i>)	Лісова зона	Зеленоїдні
Куниця (<i>Martes lupus</i>) і соболь (<i>M. r. bellina</i>)	Лісова зона	Хижаки, лісові гризуни
Лисиця (<i>Vulpes vulpes</i>)	Лісова зона	Хижаки, лісові і польові гризуни
Песець (<i>Alopex lagopus</i>)	Тундра і лісотундра	Хижаки, дрібні гризуни
Бурий ведмідь (<i>Ursus arctos</i>)	Лісова зона	Всеїдний

У підстилці, яка утворена травами, що загинули, і листям, яке опало, живе багато видів комах. Забруднюючі атмосферу компоненти осаджуються насамперед на підстилці. Тому комахи, які харчуються рослинними залишками, і різноманітні зоофаги утворюють харчовий ланцюжок, у якому відбувається швидка біомагніфікація. Вищим хижакам цього компонента екосистем є землерийки роду *Sorex*. Найбільш крупна з них, до того ж із широким ареалом поширення – бурозубка звичайна (*S. Araneus* L.).

З-поміж дрібних гризунів найбільший інтерес як біоіндикатори становлять хом'якоподібні – європейська рижа і сибірська червона полівки, які мають схожі риси екології та охоплюють усю лісову зону Євразії і в цьому сенсі доповнюють один одного, а також широко поширені тварини, які мешкають біля води, – полівка-економка й ондатра. Полівки мають високу і достатньо стійку чисельність, тому використання їх в процесі біоіндикації забезпечує безперервність спостережень.

У більшості європейських країн визнання як біоіндикатор отримала косуля. Очевидно, парним (таким, що доповнює і взаємозамінює) для неї індикаторним видом може слугувати лось, ареал якого останнім часом поширився.

Промислові хижаки, що харчуються дрібними гризунами, – куниця і соболь – є схожими за екологією. Ареал їхнього поширення перебиває всю лісну зону Євразії. Проте для того, щоб використовувати ці види як парні індикатори, необхідно вивчити особливості накопичення ними екоотоксикантів у районах спільного життя.

Об'єктами промислу слугують також лисиця і peseць. Характерною особливістю лисиці є те, що значна частина харчового раціону добувається нею на сільськогосподарських угіддях. Тому вона може слугувати індикатором забруднення полів отрутохімікатами сільськогосподарського призначення (різноманітними пестицидами) і важкими мінералами, що містяться в мінеральних добривах.

Морські екосистеми

Екоотоксиканти, що потрапляють до морів та океанів, розподіляються в них нерівномірно. Максимально забрудненими виявляються прибережні води, причому у вмісті токсикантів звичайно спостерігаються мозаїчність і зональність. Багато з них переважно локалізуються на межах розділу фаз (вода – повітря, вода – донні відкладення), де відбуваються складні і різноманітні фізико-хімічні і біологічні процеси.

Поверхня розділу "вода – атмосфера" слугує середовищем життя для сукупності організмів, що утворюють нейстон і плейстон. Нейстонні організми живуть біля поверхневої

плівки, тому вони більшою мірою зазнають впливу нафтопродуктів і добре розчинних у них поліхлорованих сполук – пестицидів і поліхлорбіфенілів.

Значна частина забруднюючих компонентів, проходячи крізь товщу води у складі суспензій, осаджуються на дно. Тому вміст багатьох токсикантів у придонних і порових водах, а також у донних відкладах є набагато більшим, ніж у водній товщі. Заховані в донних відкладах органічні речовини і сполуки важких металів можуть знову потрапити до води. Таке "вторинне" забруднення зумовлено скаламучуванням осадків донними організмами (молюски, ракоподібні, деякі риби), але особливо інтенсивно воно відбувається при хвильовому і повітряному впливі, а також у процесі апвелінгу.

Унаслідок накопичення екоотоксикантів у придонних водах і осадках найбільш уразливими виявляються малорухомі або прикріплені бентосні організми, які живуть у прибережних зонах. Сидячий спосіб життя і локалізація на невеликих глибинах сприяє використанню їх як біоіндикаторів.

Як індикаторні організми перевірялося широке коло видів водоростей, тварин і мікроорганізмів. Зараз визнається, що для з'ясування рівня забрудненості морських екосистем важкими металами найбільше підходять бурі водорості-макрофіти і молюски.

Бурі водорості (*Phaeophyta*) – фукуси, ламінарії, цитозіри, саргаси – накопичують важкі метали в менших кількостях, ніж це характерно для багатьох видів морських зелених і червоних водоростей-макрофітів і фітопланктону. Проте, на відміну від останніх, поглинання бурими водоростями іонів металів лінійно пов'язане з їхніми концентраціями в навколишньому середовищі. Окрім того, вони більш міцно утримують метали в своїх тканинах.

Здатність накопичувати значні кількості токсичних металів і при цьому виживати пов'язують з високим вмістом специфічних для відділу *Phaeophyta* полісахаридів – полімерів *L*-гулууронової і *D*-мануронової кислот, що називаються альгіновими кислотами. Їхні солі, альгінати, містяться переважно в клітинних стінках сланей, складаючи до 40 % маси сухих водоростей. Альгінові кислоти характеризуються високою спорідненістю із двовалентними іонами. Зв'язування ними іонів важких металів з утворенням нерозчинних альгінатів відбувається за механізмом іонного обміну. Тому виділені з бурих водоростей альгінати застосовують для виведення радіоактивного стронцію з організмів людини і домашніх тварин.

Очевидно, альгінові кислоти виконують не тільки структурні функції (подібно лігніну і целюлозі наземних рослин): ці полісахариди перешкоджають проникненню до клітин водоростей іонів токсичних важких металів. Міцність альгінатів, що утворюються, визначає виключно великий період напіввиведення зв'язаних металів. В експериментах з ізотопами заліза ^{59}Fe було з'ясовано, що час напіввиведення його для фуксової водорості *Fucus vesiculosus* складає близько 180 діб.

Найбільшу увагу як біоіндикатори привертають бурі водорості порядку *Fucales*, які утворюють три родини: фукусові (*Fucaceae*), саргасові (*Sargassaceae*) і цистозейрові (*Cystoseiraceae*). Це, зокрема, пояснюється їхнім широким поширенням – вони ростуть по всіх морях, окрім Каспійського й Аральського, причому самі стають об'єктом промислу (для отримання альгінатів, виробництва кормової муки і добрива). Деякі види фукусового добрива живляють у їжу.

У прибережних холодних морях західної і східної півкуль широко поширені фукуси (*Fucus vesiculosus*, *F. evanescens*), костарії (*Costaria costata*) і сцитосифон (*Scytosiphon lomentaria*). У більш теплих водах їм на зміну приходять саргаси (*Sargassum pallidum*, *S. mijabei*, *S. tosaene*), пельвеція (*Pelvetia wrightii*) і представники інших родів порядку *Fucales*.

Про рівні біоконцентрації іонів важких металів бурими водоростями можна зробити висновок за даними, які отримані в різних районах Приморського краю. Вміст металів (мкг/г сухої маси) коливається в них у межах:

Залізо 22-258

Цинк 20-915

Марганець 2-175

Свинець 0,5-23

Мідь 1-9

Кадмій 0,4-8

Найбільші концентрації, як і варто було очікувати, були зареєстровані у водоростей, що ростуть біля гирла рік, які виносять значні кількості теригенного матеріалу й антропогенних домішок. Аналогічна картина спостерігалася і при дослідженні хімічного складу бурих водоростей біля узбережжя Англії, Ірландії, Норвегії.

Залізо	22-258	Цинк	20-915
Марганець	2-175	Свинець	0,5-23
Мідь	1-9	Кадмій	0,4-8

Граничні значення концентрацій у водоростях Атлантики були набагато вищими і сягали (мкг/г сухої маси):

Залізо	2400	Цинк	3700
Марганець	250	Свинець	136
Мідь	300	Кадмій	31

Характерним є те, що підвищення вмісту цинку реєструвалося у водоростях із районів, які перебували під сильним антропогенним пресом. Очевидно, цей показник може слугувати своєрідним індикатором освоєння морського узбережжя людиною.

Поруч із водоростями в біоіндикації забруднення морських екосистем важкими металами використовуються двостулкові (*Bivalvia*) і черевоногі (*Gastropoda*) молюски. Ці безхребетні тварини широко розповсюджені в прибережних водах усіх морів і звичайно утворюють великі популяції. Багато двостулкових молюсків (мідії, устриці, гребінці) вживаються в їжу. Крупні двостулкові молюски щодобово пропускають крізь мантийну порожнину багато десятків і сотень літрів води, що містить суспендовані часточки. Їхня здатність накопичувати токсиканти з неорганічних суспензій і, таким чином, характеризувати повне забруднення розглядається як перевага перед біоіндикаторами-водоростями. Проте метали набагато швидше виводяться з організмів цих тварин (г/2~ 2 тижні), тобто можливість отримання з їхньою допомогою усереднених за часом показників забрудненості є обмеженою.

Дуже великі кількості свинцю, цинку і кадмію, що відповідно сягають 3100, 2370 і 140 мкг/г сухої маси, були виявлені в їстівних мідіях (*M. edulis*) із Хардагенфіорда (Норвегія). Деякі двостулкові молюски відрізняються унікальною здатністю накопичувати кадмій. Наприклад, у пектинах (*Pecten maximus*) з протоки Ла-Манш середній вміст Cd у розрахунку

на суху масу склав 32,5 мкг/г, а в – *Pecten novae-zelandiae* із затоки Тасман (Нова Зеландія) він перебуває в межах 210-300 мкг/г.

Так само, як і у випадку з водоростями, у молюсків існує особливий механізм зв'язування іонів важких металів, який забезпечує високу пластичність і дає їм можливість вижити в умовах як природних геохімічних аномалій, так і сильного антропогенного забруднення вод цими токсинами. У цитоплазмі молюсків із забруднених вод виявлені великі кількості водорозчинних низькомолекулярних білків-металтіонеїнів, які мають значну спорідненість з іонами металів. Молекулярні маси цих білків коливаються від 6 до 12 тис. При цьому вміст у них цистеїну сягає 30-35 %. Встановлено, що металтіонеїни з молекулярними масами до 25 тис. Д. а. синтезуються і в організмах хребетних тварин у відповідь на введення іонів кадмію, цинку, міді і ртуті.

У морських безхребетних у зв'язуванні, а отже, і в детоксикації деяких важких металів беруть участь не тільки металтіонеїни. У тканинах зябер, мантиї і травної залози мідії *M. galloprovincialis* були виявлені білки, які зв'язують мідь і мають відносно невисокий вміст цистеїну. Навіть у мідій, що не зазнали впливу іонів Cu^{2+} , були виявлені такі білки. Очевидно, вони здійснюють не тільки захисну функцію по відношенню до цитотоксичного впливу цього металу, але також грають важливу роль в основному метаболізмі життєво необхідної міді.

Водорості-макрофіти і молюски можуть також використовуватися як біоіндикатори забруднення морських екосистем органічними поліхлорованими сполуками. Дані про накопичення цих еко-токсикантів у гідробіонтах отримані для багатьох районів Світового океану, у тому числі для східної частини Балтійського моря. У воді центральної частини Фінської затоки (бухта Колга) найбільші концентрації поліхлорованих біфенілів і суми ДЦТ (ДЦТ + ДДД + ДДЕ) у середині 1980-х рр. складали 6,9 і 0,13 нг/л відповідно. У водоростях *Fucus vesiculosus* (у розрахунку на сирю біомасу) середні концентрації ПХБ дорівнювали 9,4 мкг/г ($\text{Bcf} = 2170$), а суми ДДТ – 6 мкг/г ($\text{Bcf} = 46150$).

Вміст ПХБ і ДДТ у мідії їстівній із різних районів Балтійського моря в ці роки коливався від 33 до 109 і від 26 до 94 мкг/г сиріої маси відповідно. Ще більшим він був у тканинах молюска-мулоїда *Macoma baltica*: 78-174 мкг/г ПХБ і 40-110 мкг/г ДДТ. І у водоростях, і в молюсках основні кількості цих ліпофільних екоотоксикантів містилися в жирових тканинах.

Біоіндикація на рівні біосфери

Деякі приклади індикаторів глобальних змін середовища: «повзуча евтрофікація». Присутність в морській воді стічних вод все частіше індукують червоні та бурі припливи. Вони виникають через спалахи чисельності одноклітинних водоростей: токсичних дінофлагелят (червоні) і діатомових водоростей (бурі);

Глобальне потепління клімату. Звичайним явищем стає «червоний сніг». З'являється в горах при підвищеній інсоляції завдяки зростанню чисельності одноклітинних водоростей (в основному гемококів).

Фонове забруднення середовища. Навіть на заповідних територіях за останні 40 років знизилася різноманітність і чисельність тварин. Регулярне та повсюдне застосування пестицидів призвело до зниження чисельності ґрунтових членистоногих на полях за останні 30 років в кілька разів.